

Kontrol Grafikleri (devam)

Hangi Kontrol Grafiği Uygundur?

EĞER;

- üretilen birimlerin niceliksel karakteristikleri ölçülüyor (boyut, ağırlık, vb.),
- kalite karakteristiklerinin dağılımı normal dağılıma uyuyor,
- tahribatsız muayene uygulanıyor
- muayene maliyeti yüksek değil
- muayene süresi uzun değil,
- üretim esnasında örnekleme yapılabiliyor,
- üretim sistemi sürekli

İSE,

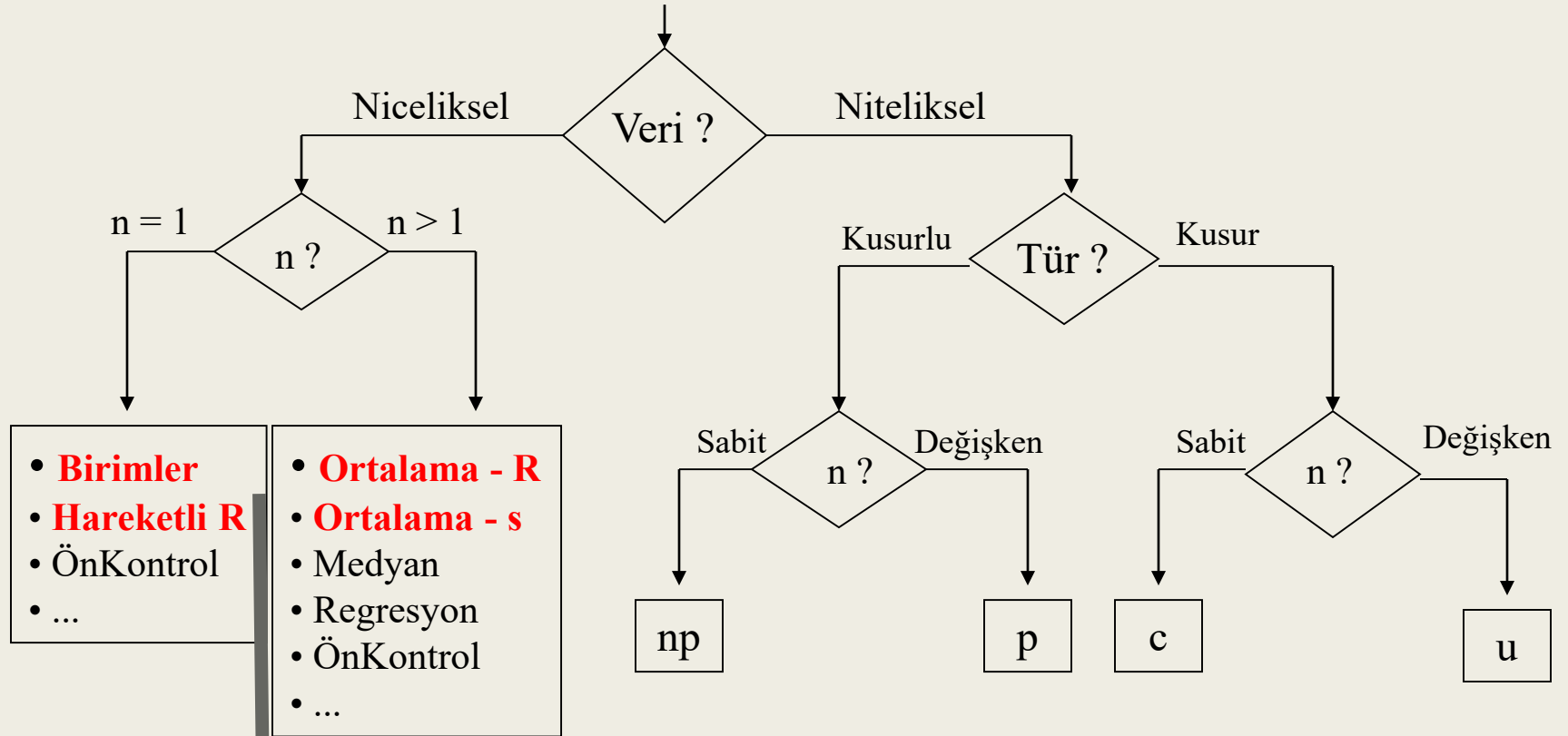
- Ortalama KG **ve** Değişim Aralığı-R KG
- VEYA**
- Ortalama KG **ve** Standart Sapma-s KG

} n>1 olmalı

kullanılır.

(İkili kombinasyondan biri tercih edilmelidir. Yani Ortalama KG mutlaka olmalı yanında R veya s tercih edilmelidir.)

Kontrol Grafikleri

Ders kapsamında kırmızı ile belirtilen grafikler tartışılacaktır.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMÜ

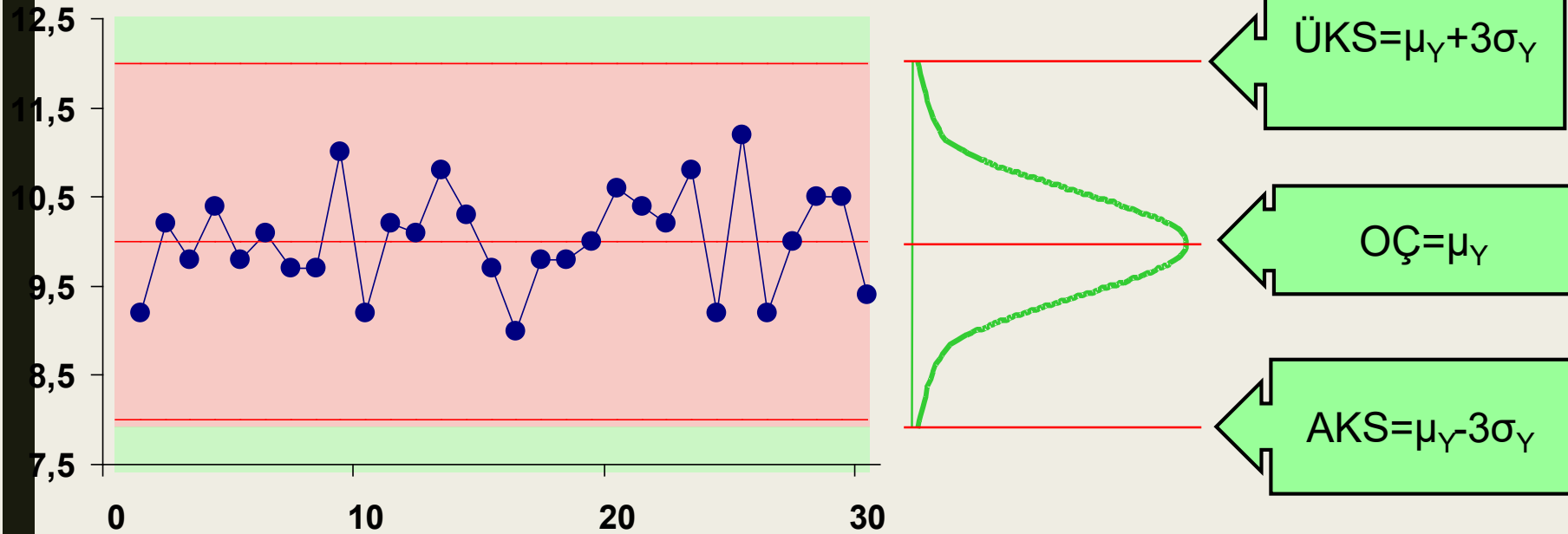
- **Spesifikasyon Sınırları (ASS-ÜSS)**
- **Kontrol Sınırları (AKS-ÜKS)**
- **Doğal Tolerans Sınırları (ADTS-ÜDTS)**
- **Tolerans kavramı**
- **Üretici ve Tüketici Riski (α ve β)**
- **İşletim Karakteristiği Eğrisi**
- **Muayene ve Ölçme Kavramları**

Prof. Dr. Ezgi A. Demirtaş

Spesifikasyon - Tolerans

- **Spesifikasyon:** Müşteri isteği ya da teknik şartname ile belirlenen üretim aralığı
- **Çift yönlü spesifikasyon**
  - *Nominal $\pm$ Sapma* $\Rightarrow$ çift yönlü ($\mu \pm k\sigma$)
Örnek: Yemek masasının boyu
- **Tek yönlü spesifikasyon**
  - *Nominal + Sapma* $\Rightarrow$ tek yönlü ($\mu + k\sigma$)
Örnek: Buzdolabının gürültü seviyesi
  - *Nominal - Sapma* $\Rightarrow$ tek yönlü ($\mu - k\sigma$)
Örnek: Kopma mukavemeti
- **Tolerans:** izin verilen $\pm$ yöndeki sapma miktarı
  - *Alt tolerans limiti; - $k\sigma$*
  - *Üst tolerans limiti; + $k\sigma$*

Kontrol Sınırları?

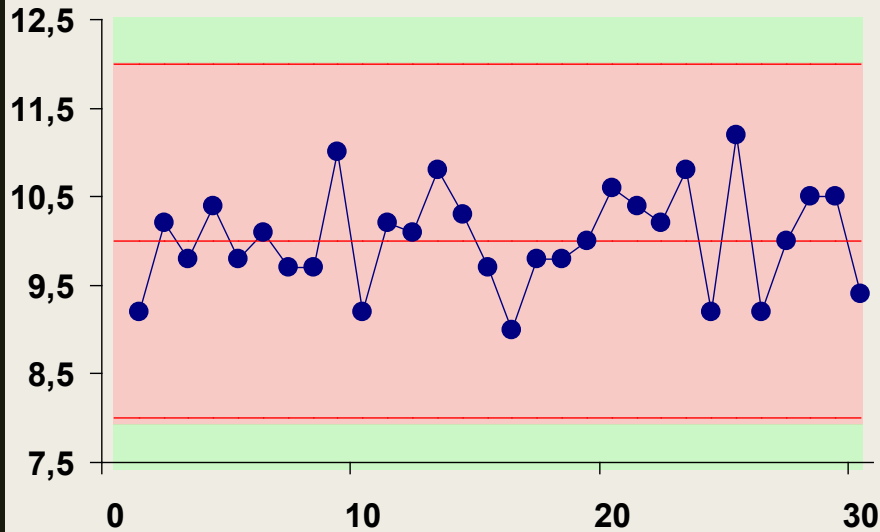

Orta Çizgi ilgilenilen kalite karakteristiğine (Y) ilişkin gözlemlerin ortalamasıdır.

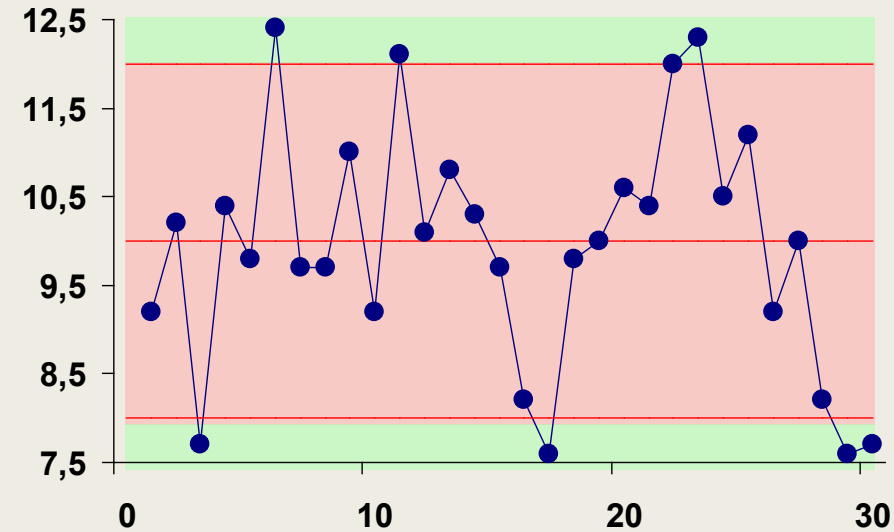
Orta çizgiye 3σ eklenip çıkarılarak Üst ve alt kontrol sınırları oluşturulur.

Kontrol Grafikleri?

Kontrol altında

Kontrol dışında

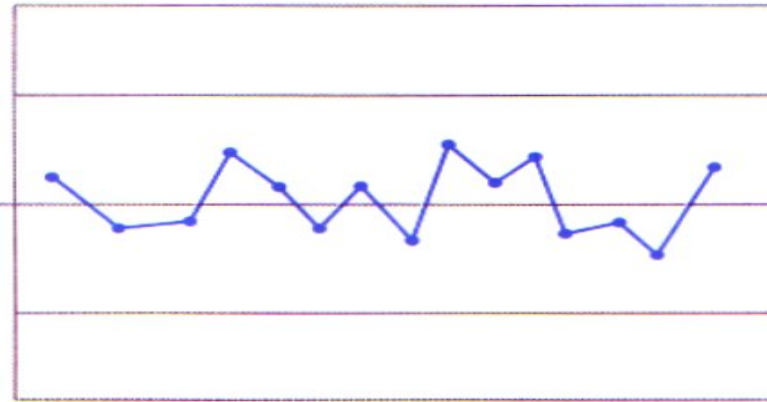

Özel düzenlerin varlığı da
kontrol edilmeli !!!

Distribution of individual measurements x : Normal with mean $\mu = 74$ and $\sigma = 0.01$

Distribution of $\bar{x}$: Normal with mean $\mu = 74$ and $\sigma_{\bar{x}} = 0.0045$

Sample: $n = 5$

UCL = 74.0135

Center Line = 74.0000

LCL = 73.9865

Piston halkası üreten bir firmanın müşterisi, halkaların iç çap ölçüsünün $74 \pm 0,5$ mm olmasını istiyor.

Firmanın üretim süreci ise $\mu = 74$ ve $\sigma = 0,01$ olan normal dağılıma uyuyor (ilk çan eğrisi).

Üretim sürecinin kontrol altında olup olmadığını belirleyelim. Üretim sürecini yorumlayalım.

Kalite karakteristiği: Piston halkaları iç çap ölçüsü (mm)
5'er birimlik 15 örnek ($n = 5$, $m = 15$) alınmış.

- Müşteri için kritik kalite özelliği iç çap ölçüsüdür. Müşteri tarafından arzu edilen üretim aralığı 73,95-74,05 mm'dir. Yani;

Alt Spesifikasyon Sınırı (ASS)=73,95

Üst Spesifikasyon Sınırı (ÜSS)=74,05

Tolerans=0,5 mm (çift yönlü)

Tolerans aralığı= $2 * 0,5 = 1$ mm.

73,95 mm'nin altındaki ve 74.95 mm'nin üstündeki üretim (non conforming-uygun olmayan) istenmez.

Soru ??

0 halde halka üretim süreci için spesifikasyon dışı üretim oranını hesaplayınız.

İpucu: Standart normal dağılımdan yararlanınız.

X: iç çap ölçüsü (mm)

$P(\text{Uygun Olmayan Ürün}) =$

$$1 - P(73,95 \leq X \leq 74,05 \mid \mu = 74 \text{ ve } \sigma = 0,01) = ?$$

Halka üretim süreci için alt-üst doğal tolerans sınırları ise;

$$ADTS = \mu - 3\sigma = 74 - 3 * 0,01 = 73,97$$

$$ÜDTS = \mu + 3\sigma = 74 + 3 * 0,01 = 74,03$$

şeklinde hesaplanır. μ ve σ bilinmiyor ise tahmincileri kullanılır.

ÖNEMLİ NOT:

- DTS'lerin SS'den daha geniş olması arzu edilmez. Bu durum spek.dışı üretim oranının fazla olacağı anlamına gelir. Bu örnekte DTS sınırları SS içerisinde kalmıştır. (Bulduğunuz olasılığa bakınız.)
- SS'ler Kontrol sınırları **ile değil** DTS ile kıyaslanmalıdır.

Halka üretim süreci için ortalama kontrol grafiği kullanıldığında alt-üst kontrol sınırları ise (ikinci çan eğrisi);

$$AKS = \mu - 3\sigma_{\bar{X}} = \mu - 3 \frac{\sigma}{\sqrt{n}} = 74 - 3 * \frac{0,01}{\sqrt{5}} = 73,9865$$

$$ÜKS = \mu + 3\sigma_{\bar{X}} = \mu + 3 \frac{\sigma}{\sqrt{n}} = 74 + 3 * \frac{0,01}{\sqrt{5}} = 74,0135$$

şeklinde hesaplanır.

- Kontrol sınırları doğal tolerans sınırlarından dardır. Çünkü 15 gözlemden her biri aslında 5'er birimlik örneklerin ortalamasıdır. (Örnek ortalamalarının dağılımı için bkz. Merkezi Limit Teoremi)
- İkinci çan eğrisinde tüm ortalamalar sınırların içinde olduğundan ve özel bir düzen gözlemlenmediğinden sürecin kontrol altında olduğu söylenebilir.
- Tüm hesaplamalarda μ ve σ bilinmiyor ise örnekler yardımıyla hesaplanan tahmincileri kullanılır.

ÖNEMLİ NOT:

- Doğal tolerans sınırlarının spesifikasyon sınırlarından daha geniş olması arzu edilmez.
- Bu durum spek.dışı üretim oranının fazla olacağı anlamına gelir.
- Bu örnekte DTS sınırları SS içerisinde kalmıştır. (önceki slaytta bulduğunuz olasılığa bakınız.)
- SS'ler Kontrol sınırları **ile değil** DTS ile kıyaslanmalıdır.

- Spesifikasyon sınırları genellikle $\mu \pm 4\sigma$ şeklinde belirlenir.

Örneğimizde $74 \pm 0,05$ idi.

Buna göre beklenen ortalama 74'tür. Sürecin üretim ortalaması da (gerçekleşen) 74'tür. Süreçte ortalamadan sapma söz konusu değildir.

Beklenen standart sapma $0,05/4=0,0125$ iken gerçekleşen standart sapma 0,01'dir. Gerçek standart sapmanın daha küçük olması sürecin yeteneğini gösterir. Standart sapma 0,0125'ten büyük, ortalama 74'ten uzak olsaydı spesifikasyon dışı üretim oranı artacaktı.

Üretici-Tüketici Riski

Üretici riski:

I. Tip hata yapma olasılığı

$$\alpha = P(H_0 \text{ ret} / H_0 \text{ dogru})$$

Tüketici riski:

II. Tip hata yapma olasılığı

$$\beta = P(H_0 \text{ kabul} / H_0 \text{ yanlis})$$

Testin gücü:

$$(1 - \beta) = P(H_0 \text{ ret} / H_0 \text{ yanlis})$$

Güven aralığı:

$$(1 - \alpha) = P(H_0 \text{ kabul} / H_0 \text{ dogru})$$

Gerekli Örnek Büyüklüğü Nasıl Hesaplanır?

Ortalamadan delta kadar sapmış bir süreçte, sürecin kontrol altındaymış gibi değerlendirilmesi yani sapmayı yakalayamama olasılığı β 'dir (Yanlış alarm-false alarm). Seçilen α ve β olasılıklarına bağlı olarak alınması gereken örnek büyüklüğü formülü ise en altta görülmektedir.

$$H_0 : \mu = \mu_0$$

$$H_a : \mu \neq \mu_0 \quad (\mu = \mu_0 + \delta)$$

$$\beta = P(-z_{\alpha/2} \leq Z_0 \leq z_{\alpha/2} / H_a \text{ dogru}; \mu = \mu_0 + \delta)$$

$$\beta = \Phi(z_{\alpha/2} - \frac{\delta\sqrt{n}}{\sigma}) - \Phi(-z_{\alpha/2} - \frac{\delta\sqrt{n}}{\sigma})$$

$$n = \frac{(z_{\alpha/2} + z_{\beta})^2 \cdot \sigma^2}{\delta^2}$$

Örnek

$\alpha=0,05$; $\beta=0,10$ $\sigma=6$ ve $\delta=1$ için gerekli örnek büyüklüğü;

$$n = \frac{(z_{\alpha/2} + z_{\beta})^2 \cdot \sigma^2}{\delta^2}$$
$$= \frac{(1,96 + 1,285)^2 \cdot 6^2}{1^2} \cong 379$$

Aynı koşullarda $\delta=2$ için gerekli örnek büyüklüğü;

Büyük sapmalar küçük örneklerle bile yakalanabilir.

$$n = \frac{(z_{\alpha/2} + z_{\beta})^2 \cdot \sigma^2}{\delta^2}$$
$$= \frac{(1,96 + 1,285)^2 \cdot 6^2}{2^2} \cong 95$$

İşletim Karakteristiği Eğrisi

Bkz. Burnak, Demirtaş; 2019

$$\beta = P(\text{AKS}_Y \leq \bar{Y} \leq \ddot{\text{UKS}}_Y / \mu = \mu_0 + k\sigma) \delta = k\sigma$$

$$\ddot{\text{UKS}}_Y = \mu_0 + 3\sigma / \sqrt{n}$$

$$\text{AKS}_Y = \mu_0 - 3\sigma / \sqrt{n}$$

$$\beta = P\left(\frac{\text{AKS}_Y - \mu}{\sigma / \sqrt{n}} \leq \frac{\bar{Y} - \mu}{\sigma / \sqrt{n}} \leq \frac{\ddot{\text{UKS}}_Y - \mu}{\sigma / \sqrt{n}}\right)$$

$$\beta = \Phi(3 - k\sqrt{n}) - \Phi(-3 - k\sqrt{n})$$

İşletim Karakteristiği Eğrisi

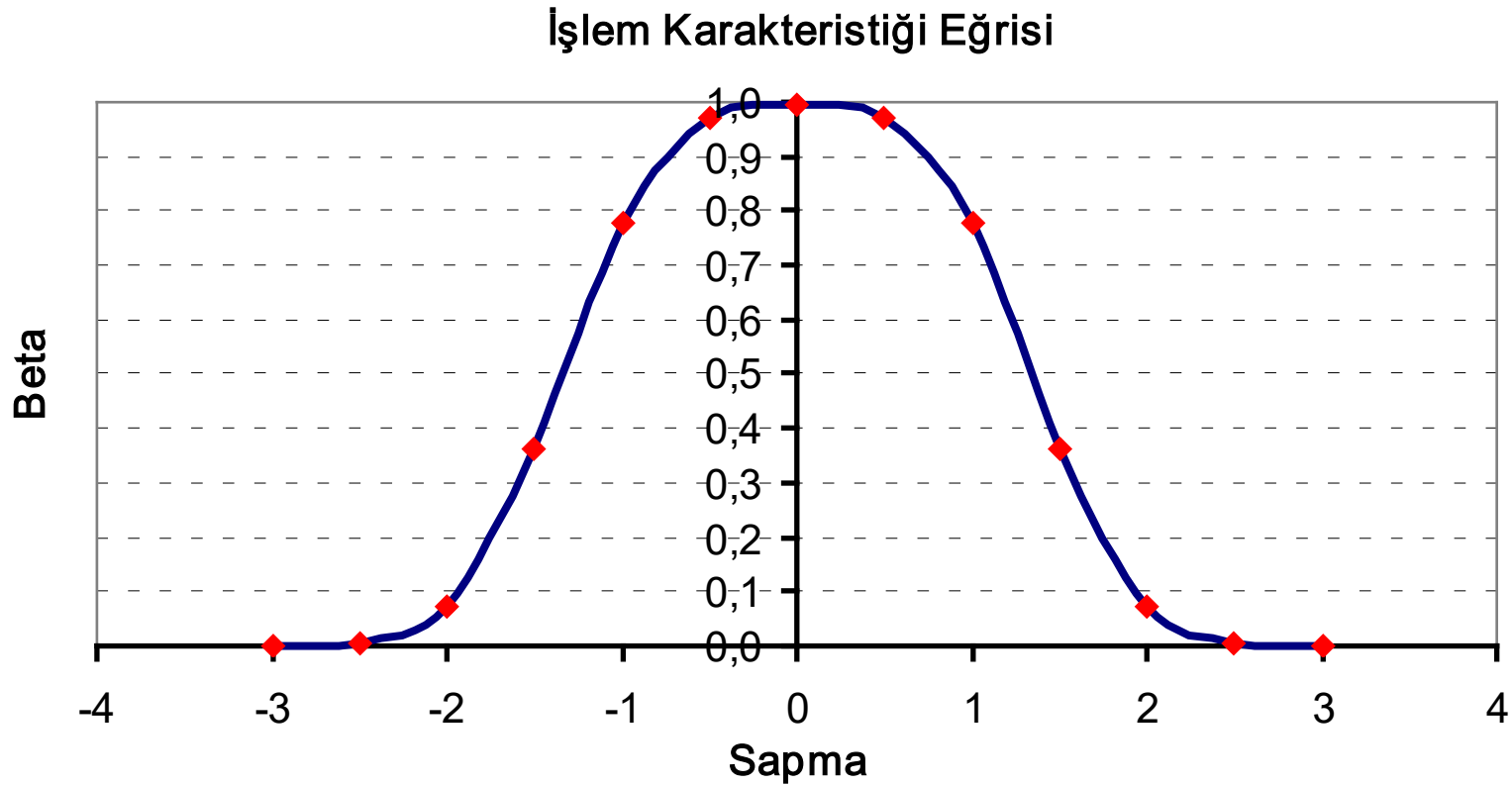
n=5

Birikimli Olasılıklar
Bkz. Normal Dağılım Tablosu

k	$(3-k\sqrt{n})$	$(-3-k\sqrt{n})$	$F(3-k\sqrt{n})$	$F(-3-k\sqrt{n})$	Beta	(1-Beta)	OÇS=1/(1-Beta)
-3	9,71	3,71	1,00	1,00	0,0001	1,00	1
-2,5	8,59	2,59	1,00	1,00	0,0048	1,00	1
-2	7,47	1,47	1,00	0,93	0,0705	0,93	1
-1,5	6,35	0,35	1,00	0,64	0,3616	0,64	2
-1	5,24	-0,76	1,00	0,22	0,7775	0,22	4
-0,5	4,12	-1,88	1,00	0,03	0,9701	0,03	33
0	3,00	-3,00	1,00	0,00	0,9973	0,00	370
0,5	1,88	-4,12	0,97	0,00	0,9701	0,03	33
1	0,76	-5,24	0,78	0,00	0,7775	0,22	4
1,5	-0,35	-6,35	0,36	0,00	0,3616	0,64	2
2	-1,47	-7,47	0,07	0,00	0,0705	0,93	1
2,5	-2,59	-8,59	0,00	0,00	0,0048	1,00	1
3	-3,71	-9,71	0,00	0,00	0,0001	1,00	1

İşletim Karakteristiği Eğrisi

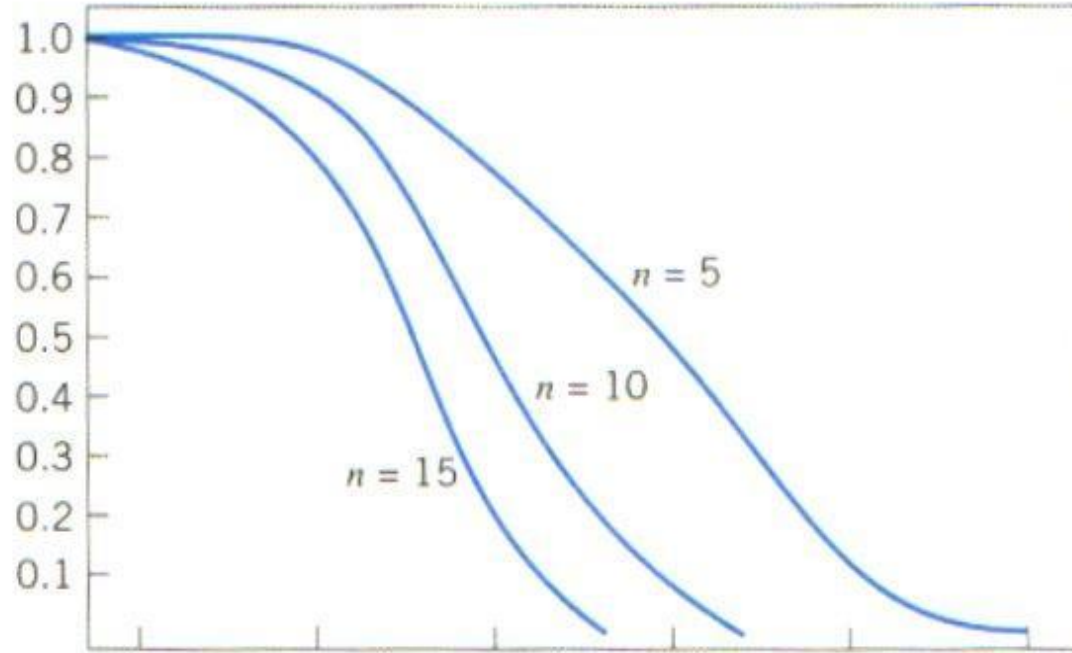
Üretici-Tüketici Riski

Örnek Büyüklüğü

Verilen parametreler için gerekli örnek büyüklüğü İşletim Karakteristiği Eğrisi (OCC-Operating Characteristic Curve) ile de bulunabilir.

Sapmayı yakalayamama olasılığı
(β)

Sapma ($k\sigma$)

Muayene ve Ölçme

Muayene (inspection) hammadde, yarımamul ya da mamul biriminin ölçülmesi, denenmesi, sınanması ya da karşılaştırılması işlemidir (Bkz. Burnak & Demirtaş, 2019).

Amaçları:

- Ürünlerin spesifikasyonları sağlayıp sağlamadıklarının belirlenmesi,
- Spesifikasyonları sağlamayan birimlerin tanımlanması ve ayıklanması,
- Sapmaların raporlanması

Muayene ve Ölçme

Kalite Karakteristiği ✓ **Kullanılan ölçme cihazı**
✓ **Kullanım Yönergeleri**
✓ **Kullanan Kişiler**

- **DOĞRULUK (ACCURACY)**
- **HASSASİYET (PRECISION)**

Muayene ve Ölçme

DOĞRULUK: Yapılan bir dizi ölçüm değerlerinin ölçülen kalite karakteristiğine gösterdiği uyum (ölçüm değerlerinin ortalaması ile ölçülen kalite karakteristiğinin gerçek değeri arasındaki fark)

Doğruluğu etkileyen başlıca nedenler:

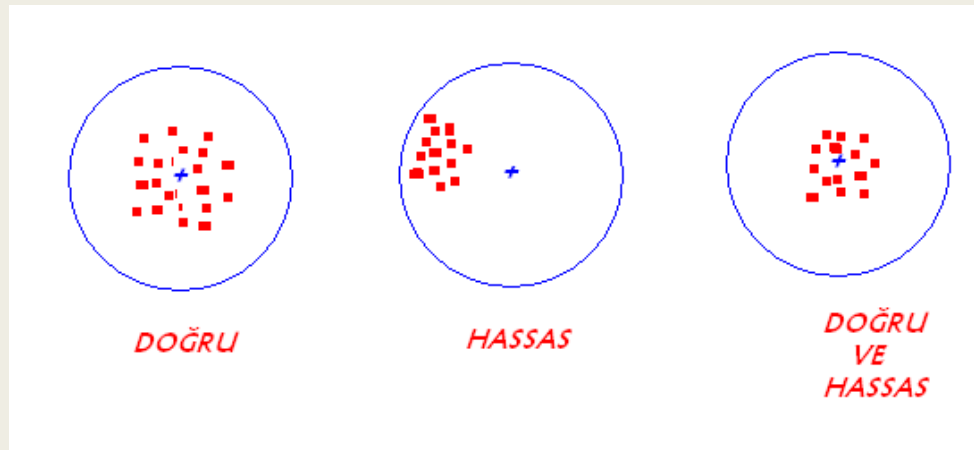
Cihazın aşınması,
Ayar hatası,
Operatör tarafından yanlış kullanım

Muayene ve Ölçme

HASSASIYET: Bir kalite karakteristiği üzerinde yapılan bir dizi tekrarlı ölçümlerin birbirleri ile gösterdiği uyum

Hassasiyetin belirlenmesinde önemli iki kavram:

- Tekrar Edebilme (repeatability),
- Yeniden üretebilme (reproducibility)

Spesifikasyon–Tolerans Örnek 1

- Özellikleri aşağıda verilen dört parçanın montajı sonrasında elde edilen ürünün spesifikasyonunu belirleyiniz.

- $X_1 \sim N(2.0; 0.0004)$
- $X_2 \sim N(4.5; 0.0009)$
- $X_3 \sim N(3.0; 0.0004)$
- $X_4 \sim N(2.5; 0.0001)$

- $Y = X_1 + X_2 + X_3 + X_4$
- $B[Y] = B[X_1 + X_2 + X_3 + X_4] = \mu_1 + \mu_2 + \mu_3 + \mu_4$
 $= 2.0 + 4.5 + 3.0 + 2.5 = 12.0$
- $V(Y) = V(X_1 + X_2 + X_3 + X_4) = \sigma_1^2 + \sigma_2^2 + \sigma_3^2 + \sigma_4^2$
 $= 0.0004 + 0.0009 + 0.0004 + 0.0001 = 0.0018$
- $\sigma = 0.042$
- Spesifikasyon: $12.0 \pm 4(0.042)$
- $12 \pm 0.168 \Rightarrow 11.832 \leq Y \leq 12.168$

Tasarım spesifikasyonu 12.0 ± 0.10 olsaydı...

$$\begin{aligned} \blacksquare P(11.90 \leq Y \leq 12.10) &= P(Y \leq 12.10) - P(Y \leq 11.90) \\ &= \Phi(2.36) - \Phi(-2.36) \quad \nearrow \text{Birikimli olasılıklar} \\ &= 0.99086 - 0.00914 \\ &= 0.98172 \end{aligned}$$

■ Üretilenlerin %98.172'si spesifikasyon limitleri içinde kalmaktadır.

■ $P(Y < 11.90) \Rightarrow$ **ıskarta oranı**

■ $P(Y > 12.10) \Rightarrow$ **yeniden işleme oranı**

Spesifikasyon–Tolerans Örnek 2

- Spesifikasyonu 6.00 ± 0.06 cm olan bir ürün; ortalamaları aşağıda verilen ve varyansları eşit olan üç parçanın montajıyla elde edilmektedir. Montajda kullanılan parçaların toleranslarını belirleyiniz.
  - $\mu_1 = 1.0$
  - $\mu_2 = 3.0$
  - $\mu_3 = 2.0$

Spesifikasyon - Tolerans

- $\mu_Y \pm 4\sigma_Y$
- $\mu_Y = \mu_1 + \mu_2 + \mu_3$
 $= 1.0 + 3.0 + 2.0 = 6.0$
- $\sigma_Y = 0.06 / 4 = 0.015$
- $\sigma_Y^2 = \sigma_1^2 + \sigma_2^2 + \sigma_3^2 = (0.015)^2 = 0.000225$
 $= 3 \sigma^2$
- $\sigma^2 = \sigma_Y^2 / 3 = 0.000075$

- $X_1: 1.0 \pm 4\sqrt{0.000075} = 1.0 \pm 0.0346$
- $X_2: 3.0 \pm 4\sqrt{0.000075} = 3.0 \pm 0.0346$
- $X_3: 2.0 \pm 4\sqrt{0.000075} = 2.0 \pm 0.0346$